

TANTOLUNDEN

Program för upprustning

DEL 1 LAGSKYDD, HISTORIK OCH KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Södermalms stadsdelsförvaltning 2022

**Stockholms
stad**

TANTOLUNDEN | SÖDERMALM | STOCKHOLM
Program för upprustning 2022-04-08

BESTÄLLARE

Södermalms stadsdelsförvaltning genom Karin Mehlis, landskapsarkitekt och projektledare

REFERENSPERSONER

Carina Herdin Ringstedt, parkingenjör

Daniel Hofling, byggnadsantikvarie, Stockholms stadsmuseum

UPPDRAGET HAR UTFÖRTS AV

Pia Englund, uppdragsansvarig landskapsarkitekt, Tengbom

Lisa Sundström, byggnadsantikvarie, certifierad sakkunnig kontrollant av kulturvärden - K, Tengbom

Karin Manberger, handläggande landskapsarkitekt, Tengbom

Wille Helmbold, medverkande landskapsarkitekt, Tengbom

Nathalie Gransten, praktikant landskapsarkitekt, SLU

Anna Koffmann, ekolog och GIS-expert, CALLUNA

Magnus Tuvendal, specialist ekosystemtjänster, CALLUNA

FOTO

Tengbom om inget annat anges.

FOTO OMSLAG

Tantolunden. Foto: Peter Blom, bildnr: 404,23, Gatukontorets arkiv, i arkivet för Trafikkontoret, Stockholms stad.

Tengbomgruppen ab

Katarinavägen 15

Box 1230

111 82 Stockholm

telefon: 08-412 52 00

www.tengbom.se

org.nr. 56329-9113

DEL 1	INNEHÅLL	
	INLEDNING	4
	STADENS STRATEGISKA DOKUMENT OCH KULTURHISTORISKT FÖRFATTNINGSSKYDD	6
	HISTORIK	12
	ÖVERGRIPANDE TIDSLAGER	26
	KARTÖVERLAGRING URSPRUNGLIG PARKUTBREDNING, PARKENTRÉER, PARKVÄGAR.....	27
	ANALYS URSPRUNGLIG PARKUTBREDNING, PARKENTRÉER, PARKVÄGAR	28
	KULTURHISTORISKA VÄRDEN, VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG	29
	KULTURHISTORISKA FÖRHÅLLNINGSSÄTT	30
	KÄLLOR	32
DEL 2	KORTFATTAD HISTORIK SAMMANFATTNING DEL 1.....	36
	MEDBORGARDIALOG OCH TRYGGHETSVANDRING HÖSTEN 2021	38
	KARTA DIALOG.....	39
	ENTRÉER	40
	GÅNGVÄGAR	46
	RÄNNDALAR OCH DAGVATTEN	50
	KÖRVÄGAR, PARKERINGAR, KOMPLEMENTBYGGNADER OCH IMPEDIMENT.....	54
	BELYSNING	60
	MÖBLERING OCH SKYLTA	64
	LEK, IDROTT OCH AKTIVITET	68
	KÄLLOR	72
DEL 3	GRÖNSTRUKTUR - INLEDNING	76
	TRÄDSKIKTET	79
	VEGETATIONSKARAKTÄRER	85
	VEGETATIONSKARAKTÄRERER - DELOMRÅDEN	88
	VEGETATIONSKARAKTÄRER - EKOLOGI OCH BIOLOGISK MÅNGFALD	105
	STÖDÅTGÄRDER - EKOLOGI	110
	EKOSYSTEMTJÄNSTER.....	112
	SLUTSATSER KULTURMILJÖ - KULTURHISTORISKT FÖRHÅLLNINGSSÄTT	116
	SLUTSATSER OCH FORTSATT ARBETE	117
	SLUTSATSER EKOLOGI KOPPLAT TILL PARKPLANEN	119
	KÄLLOR	120
BILAGOR		
	DIALOG	
	VÅRDA BEVARA UTVECKLA	

BAKGRUND OCH SYFTE

Tantolunden är en av Södermalms största parker, anlagd på två bergshöjder med en dalgång emellan. Den östra höjden utgörs av en anlagd bergspark från slutet av 1800-talet medan den västra höjden till största delen består av sparad naturmark. I dalgången mellan dessa två bergshöjder, med var sin tydlig karaktär, ligger Tanto bollplan. Hela parken upplevs idag som natur och har stora historisk, sociala och ekologiska värden.

Östra delen av Tantolunden är en av Stockholms historiska bergsparker som anlades före förra sekelskiftet i samband med genomförandet av Lindhagens plan. Parken är mycket kuperad och med mjukt slingrande gångvägar som tar tillvara terrängen och ger vackra vyer över berghällar och klippor. På sluttningarna växer stora parkträd som har historiska, upplevelsemässiga och ekologiska värden.

Västra delen av Tantolunden, ofta kallad Tantoberget, ligger högt i landskapet och med vid utsikt över Årstaviken. Denna del sparades medvetet ut som natur när Lindhagensplanen förverkligades efter år 1880. Bergets hållmarkskaraktär, med trädarter som ek, rönn, ask och hagtorn längs de branta sluttningarna, dominerar stadsbilden. I sluttningarna runt Tantoberget anlades koloniträdgårdar i början av 1900-talet.

Idag är Tantolunden del av ett större parkområde, där Tanto strandbad och strandpromenad samt Drakenbergsparken ingår. Området har besökare från hela Storstockholm och besöksstrycket är högt. Syftet med detta program är att få kännedom om

parkens historiska värden och tydliggöra upprustningsbehovet för att bevara och stärka dessa värden. Ett minst lika viktigt syfte är att kartlägga parkens ekologiska värden och hur de kan bevaras och stärkas för att på bästa sätt bidra till stadens biologiska mångfald. Ett tredje syfte med programmet är att se över vistelse-, lek- och motionsmöjligheterna i parken och hur dessa kan skapa en attraktiv, modern park utan att skada de historiska och ekologiska värdena. Den upprustade parken ska vara en park för alla, så tillgänglig och välvårdad som möjligt. Parken ska erbjuda upplevelser alla årstider och för alla åldrar.

I Stockholms stads flerårsbudget finns medel avsatta för en första upprustning av Tantolunden. Dessa planeras att användas till upprustning av gångvägar och lekplats. Alla övriga idéer som presenteras i programmet

kräver annan finansiering som kommer att sökas vartefter. Programmet anger riktlinjer för kommande upprustningsarbeten och kommer att användas under en längre tidsperiod som underlag för prioriteringar av kommande upprustningar.

LÄSANVISNING

Tantolunden, program för upprustning, har delats upp i tre delar.

I den första delen beskrivs Tantolundens tillkomst och utveckling samt värdebärande kulturhistoriska särdrag, karaktär och juridiska författningsskydd.

Programmets andra del består av inventering och analys av parkens beståndsdelar och upprustningsbehov samt en målbild för desamma.

Drönarvy som visar Tantolundens historiska 1800-talspark till vänster, Tantoberget till höger, koloniträdgårdsområdet Tanto Norra utmed Zinkens väg samt i mitten - Tanto bollplan.

I programmets tredje del beskrivs Tantolundens gröna värden och dess grönstruktur samt målbild för bevarande och utveckling. Parkens trädskikt beskrivs utifrån en uppdatering av en tidigare utförd trädinventering för östra delen av parken (Topia landskapsarkitekter och Arbor Trädkonsult, år 2009). Denna har kompletterats med en digital inmätning av parkens västra delar/Tantoberget, gjord utifrån stadens laserdata. Del 3 avslutas med slutsatser och beskrivning av kommande arbeten.

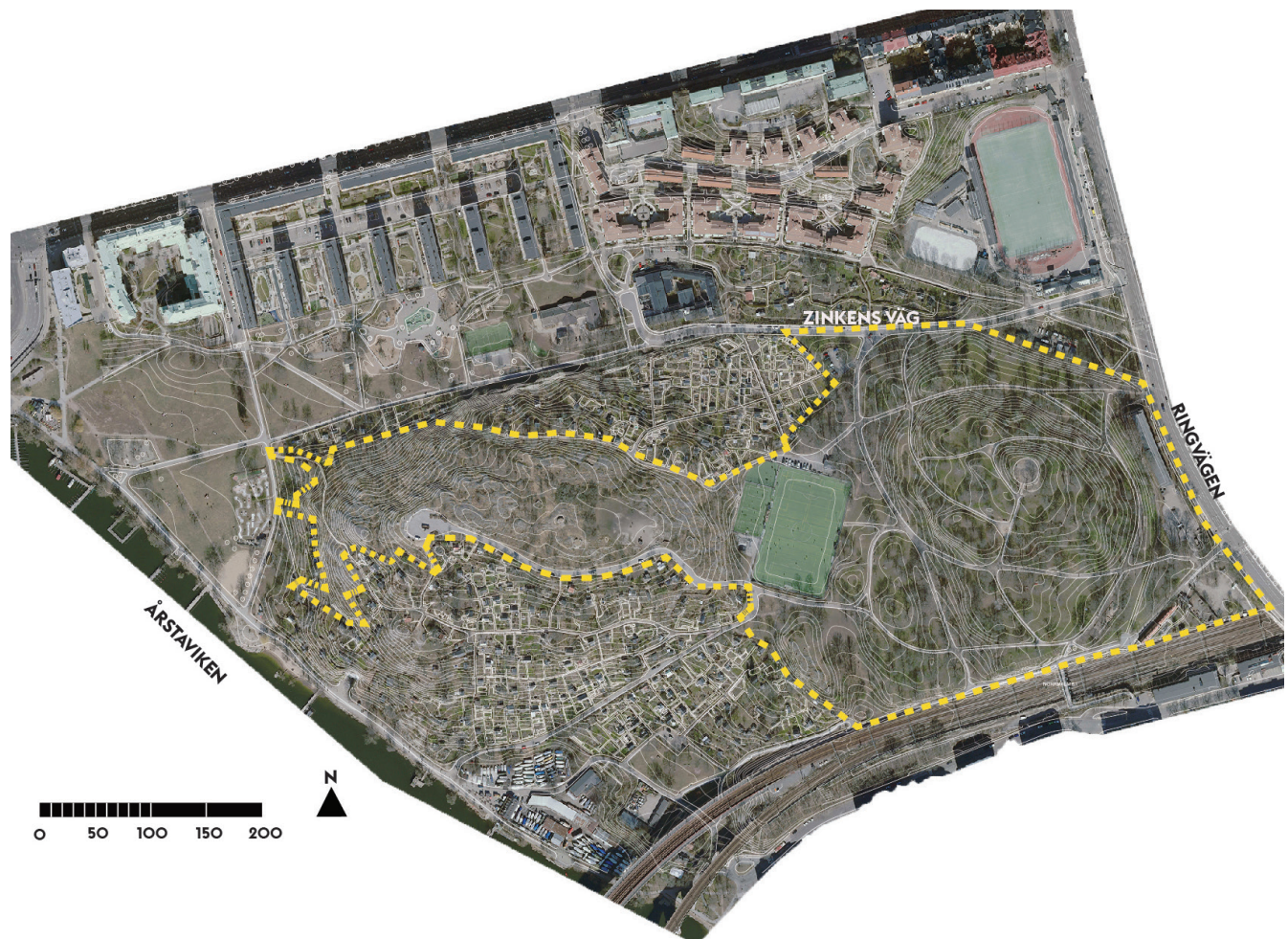
Under hösten 2021 hölls en medborgardialog, vilken redovisas i en bilaga till programmet.

Programmet ska presenteras vid ett samrådsmöte under 2022.

AVGRÄNSNING

Programområdet avgränsas av Ringvägen i öster, av Zinkens väg och koloniområdena i norr, väster och söder samt av spårområdet och den parallellt förlagda gång- och cykelbanan från Årstabron i sydöst.

De allmänna ytorna inom koloniområdena Södra Tantolunden, Tanto Mindre samt Norra Tantolunden ingår inte, men väl entréerna mot Tantolunden liksom kopplingen i förlängningen av Percy Ahnhems väg ner mot minigolfbanan i väster.

Flygbild över Tantolunden. Det gulstreckade området ingår i programarbetet.

STOCKHOLM STADS ÖVERSIKTSPLAN 2018

I Stockholms stads översiktsplan anges att:

”Naturen, parkerna och vattnet har stor betydelse för Stockholms identitet, skönhet och attraktionskraft. När staden växer och blir tätare behöver de gröna miljöerna utvecklas i samspel med bebyggelsen för att möta nya behov. En viktig del i stadsbyggandet är att förbättra parker och natur med mer kvaliteter och bättre tillgänglighet samt att skapa stärkta gröna samband och nya parker i rätt lägen i enlighet med riktlinjerna i Grönare Stockholm. Den regionala grönstrukturen ska beaktas.”

Bilden visar en vy mot kulturmiljön utmed Ekermans gränd och den Ekermanska gården. Gårdsmiljön ramas in av ett rödmålat träplank.

STOCKHOLMS BYGGNADSORDNING 2020

Stockholms byggnadsordning är en del av stadens samlade strategier för Stockholms gestaltning. Byggnadsordningen är ett kunskapsunderlag för hur Stockholm ska växa och gestaltas både avseende gestaltning av landskapet och bebyggelsen och hur Stockholms karaktär och kulturvärden ska beaktas och kännas igen för framtiden.

Stockholm har en påtagligt grön karaktär. Parkerna och naturområdena är viktiga för samvaro, motion och rekreation och utgör en del av stadens offentliga rum och kulturlandskap.

I Stockholms Byggnadsordning anges bl.a. att:

- Grönskan i parker ska utvecklas och tas tillvara.
- Åtkomsten och orienteringen till parker och grönområden ska förbättras.
- Aktivera och utveckla grönstråken i bebyggelsestrukturen för att skapa mötesplatser och sammanhängande gröna promenader.
- Utveckla parker och grönstruktur för att möta framtida klimatutmaningar genom olika ekosystemtjänster. Sträva efter balans mellan funktion och utformning.

PARKPLAN SÖDERMALM

Parkplanen för Södermalm är ett vägledande dokument som beskriver hur grönstrukturen inom stadsdelsområdet ska bevaras, vårdas och utvecklas för framtiden. I parkplanen har Tantolunden pekats ut som en av Södermalms kulturhistoriskt värdefulla parker.

Till Södermalms strategier för den gröna karaktären hör bl.a. att:

- Stadsdelsområdets karaktärsdrag och gröna kulturvärden ska förvaltas.
- Södermalms parker ska ha ett betydelsefullt innehåll och en utformning som bygger på identitet, karaktär och svarar mot samtidens behov. Att ta till vara på det som utmärker Södermalms stadsbild och värna Stockholms rika parktradition är en given utgångspunkt. Det är särskilt viktigt att värna Södermalms brokighet i skala, vegetation och byggda element.
- I samband med förnyelse av parker ska alltid en kulturhistorisk bedömning genomföras. Hänsyn ska tas till historia, estetik och användning då växter och andra byggnadsmaterial väljs.
- Riktlinjer för värnandet av kulturhistoriska parker ska tas fram.
- Södermalms berg och övriga landskapselement som vittnar om stadens geologiska historia ska varas.

- I Södermalms parker och naturområden ska utsiktsplatser och utblickar värnas och stärkas.
- Topografin ska understrykas och de vegetationsklädda bergsbranterna ska bevaras och utvecklas.
- Skyltning och information om parkernas historia ska förbättras och förnyas i samband med upprustningar.
- Parkernas specifika kvaliteter ska värnas och göras tillgängliga för fler. En särskild satsning på entréer bör göras för att stärka parkernas identitet.
- Ett övergripande program avseende skräp- hantering ska tas fram med syfte att förbättra återvinning och för att parkerna ska se välstädade ut.
- Sambanden mellan Södermalms parker och naturområden ska stärkas genom att kopplingar förbättras, barriärer minskas och nätet av träd- planterade gator görs mer finmaskigt.
- Vid etablering av verksamheter i direkt anslutning till parkerna ska en analys av möjligt påverkan på parkmiljön, utblickar, kontakten med omgivningarna och dylikt alltid göras.

PARKPLAN TANTOLUNDEN

I parkplanen för Södermalm beskrivs och analyseras stadsdelens respektive park- och naturområden.

I parkplan är Tantolunden kategoriserad som en naturpark som kännetecknas av kuperade, större parker med berg i dagen, stora träd och stora nivåskillnader och är präglade av naturen och dess förutsättningar.

I parkplan anges mål och strategier för Tantolunden:

Bevara

- Naturkaraktären, träden och buskagen.
- Discogolfbanan.
- Bevara koloniområdena.
- Bevara promenadparken.
- Fågelbaren.
- Bevara den gröna kopplingen till Ringvägen.

Vårda

- Naturvärden.
- Ekmiljön i östra Tantolunden är i behov av friställning (akut).
- Tillgängligheten med tillägg av handledare på vissa ställen.
- Vårda det stora parkgolvet som framhäver träd- stammarna.
- Soffor behöver kompletteras och lagas.

Utveckla

- Ta fram program för kompletterande funktioner i parken.
- Ta fram program för utveckling av utsiktsplatsen.
- Utveckla entréerna till parken med fokus på att få till bra kopplingar mellan Ringvägen/Årstaviken.
- Se över tillgängligheten i koloniträdgårdarna.
- Utredda möjligheterna för ett kolonilottsfik.
- Områdena i öster Tantolunden planteras med ek.
- Klöveräng utvecklas till fin ängsmark.
- Utveckla kopplingen mellan parken och Ekermanska malmgården.
- Offentlig toalett.
- Se över belysningen i parken.

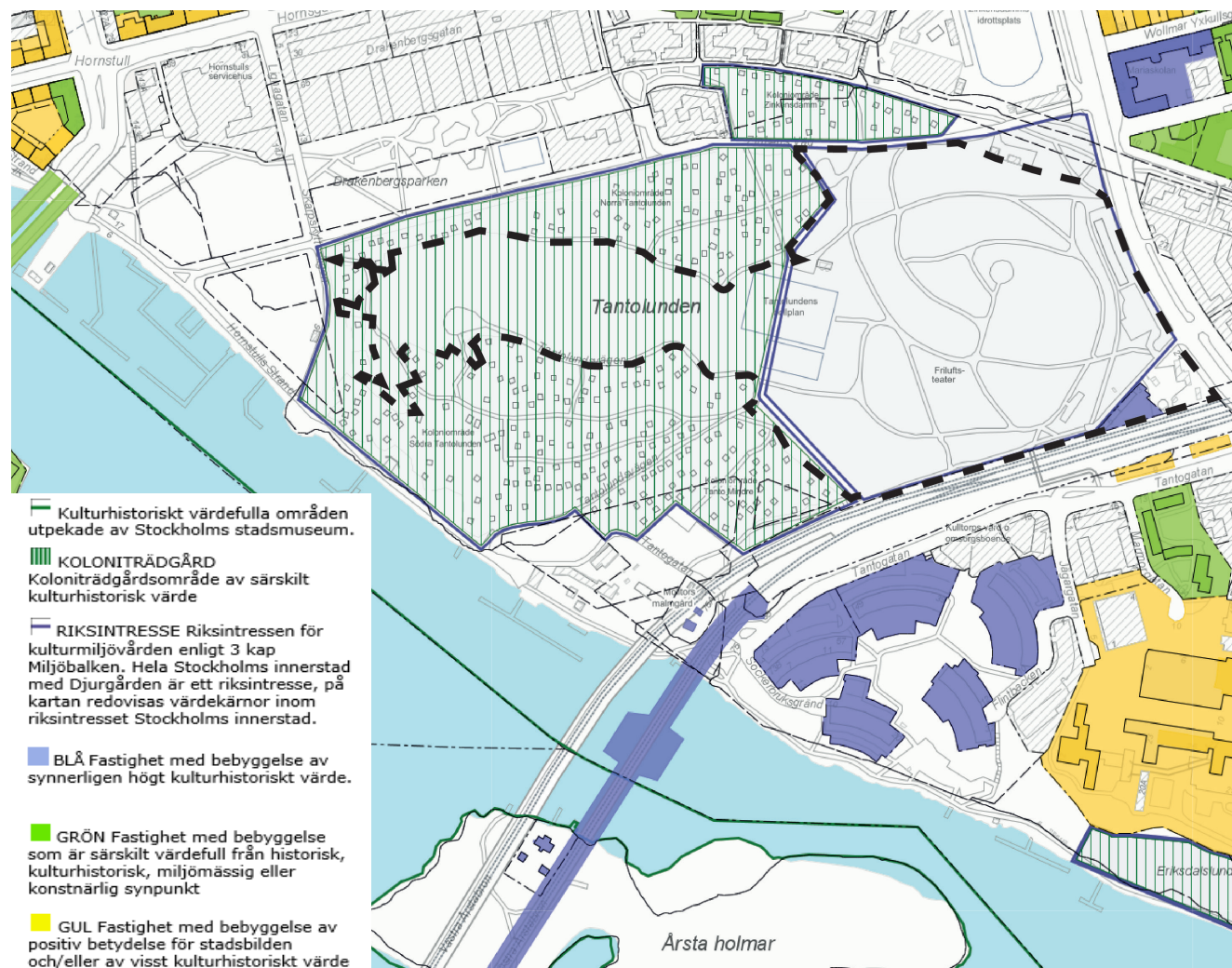
Riksintressen för kulturmiljövården pekas ut av Riksantikvarieämbetet och innebär att den utpekade kulturmiljön är av nationellt intresse. Hela Stockholms innerstad med Djurgården är ett riksintresse för kulturmiljövården. Inom riksintresset har värdekärnor pekats ut som områden inom staden som innehåller särskilda stockholmska särdrag. Till dessa värdekärnor hör Tantolundens bergspark och koloniträdgårdsområdena vid Tanto.

Riksintresseområden ska enligt Miljöbalken tas tillvara i planering och utveckling och skyddas mot påtaglig skada.

Stockholms stadsmuseum har klassificerat Stockholms bebyggelse och områden kulturhistoriskt som ett underlag för bygglov och andra ärenden.

Stockholms innerstad har pekats ut som ett särskilt värdefullt område till sin helhet. I staden är Tan-
tolundens koloniträdgårdsområde utpekat som ett
område av särskilt kulturhistoriskt värde.

Stadens bebyggelse är klassificerad i tre huvudkategorier; blått, grönt och gult där blått representerar den högsta graden av värde. I anslutning till Tantolunden har Ekermanska gården och Molitors malmgård blåklassats, innebärande byggnader med synnerligen högt kulturhistoriskt värde.

Utdrag ur Stockholms kulturhistoriska klassificeringskarta. Svartstreckad linje visar området som ingår i detta program.

GÄLLANDE DETALJPLAN

För Tanto gäller *detaljplan för Tantområdet m.m.* (Dp 88119). I detaljplanen är den historiska parkdelen utlagd som parkmark och Tantoberget som naturmark. Notera att parkmarken löper fram till Ringvägen i öster. Inom området är mark för bollplaner och väg samt platser för behörig trafik utlagd som kvartersmark. Ekermanska gården är markerad som kulturhistoriskt värdefull byggnad och dess område som kulturresevat. Avställningsplats för husbilar är avsatt för föreningsverksamhet.

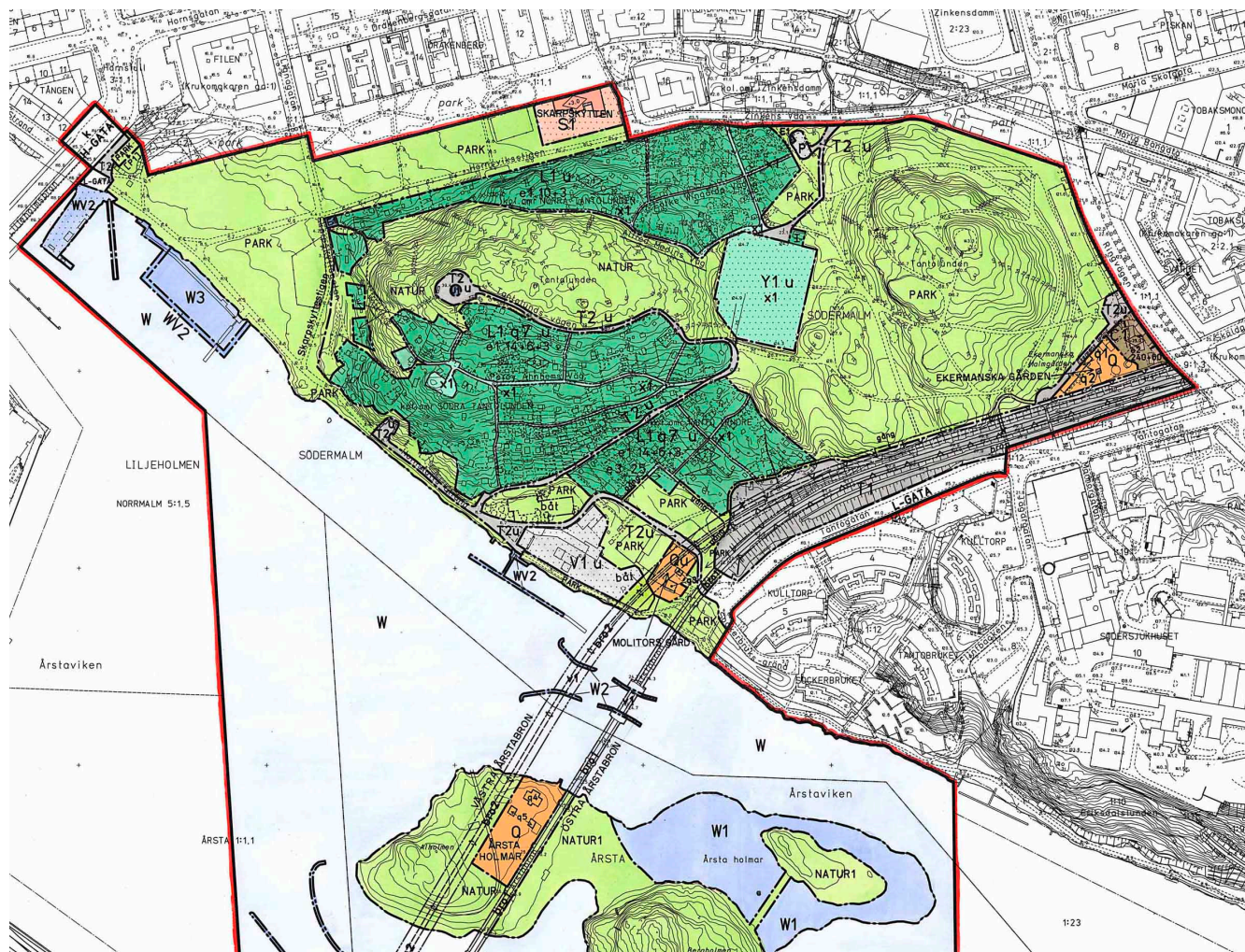
Den lilla parkeringen för kolonisterna mot Zinkens väg är utsatt som parkering. Vändplanen på toppen är markerad som sandsilo och ligger inte inom naturmarken.

Allmänna platser

H-GATA	Gata som ingår i huvudnätet
L-GATA	Gata som ingår i lokalnätet
PARK	Parkområde
PARK (P1)	Anlagd park, dessförinnan parkering för gatukontoret tom 1999
NATUR	Naturområde
NATUR 1	Naturområde som skyddas

Kvartersmark

B	Bostäder
C1	Föreningsverksamhet mm
E1	Elnästation
JK	Industri och kontor
L1	Koloniträdgårdsområde
P	Parkering
O	Kulturresevat
S1	Barnstuga
T1	Järnvägstrafik
T2	Behörig trafik, allmän gång- och cykeltrafik
U1	Sandsilo
V1	Vinteruppläggning av fritidsbåtar
Y1	Bollplaner

Detaljplan för Tantområdet m.m. Dp 88119 i laga kraft 1999-05-20.

ÖVRIG KULTURHISTORISK LÄMNING

På berget vid Tantolunden står fyra skyttevärn från andra världskriget. Skyttevärnen utgör s.k. övriga kulturhistoriska lämningar (RAÄ L2015:7931) enligt Fornsök (Riksantikvarieämbetets databas över forn-lämningar och övriga kulturhistoriska lämningar). Övriga kulturhistoriska lämningar ska visas hänsyn och aktsamhet.

Ingrepp i övrig kulturhistorisk lämningar får inte göras utan att Länsstyrelsen får yttra sig om lämningens skydd.

Bilden visar ett av Tantolundens skyttevärn.

Karta: Fornsök, Riksantikvarieämbetet.

BIOTOPSKYDD ENLIGT MILJÖBALKEN

I Tantolunden har en allé planterats längs Ringvägen. Alléer längs vägar som består av minst fem träd i en enkel eller dubbel rad omfattas av ett generellt biotopskydd enligt Miljöbalken. Träden ska utgöras av vuxna träd, minst 20 cm i diameter eller uppnått en ålder av 30 år.

I ett biotopskyddsområde får inte verksamhet bedrivas eller åtgärder vidtas som kan skada naturmiljön. Enligt lagen om Biotopskydd i Miljöbalkens 7 kapitel 11§ krävs tillstånd från Länsstyrelsen för att avverka eller utföra omfattande beskärningsarbeten i en allé.

PLAN- OCH BYGGLAGEN

Byggnader, bebyggelseområden, tomter och allmänna platser som är särskilt kulturhistoriskt värdefulla får enligt plan- och bygglagen inte förvanskas. Att förvalta och skydda befintliga särskilt värdefulla byggnader m.m. handlar om att visa respekt för det som en gång planerats och byggts i en tid vi har lämnat. Förbudet handlar inte om att begränsa eller förbjuda nya tillägg eller ändringar, utan om att med kunskap om vad som är värdefullt kunna stärka eller lyfta det i relation till det nya tillägget.

Enligt plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. För all bebyggelse gäller även ett varsamhetskrav som innebär att bebyggelsen särart och karaktärsdrag ska tillvaratas vid ändring eller underhåll (pbl 8 kap. 13, 14 och 17§§).

Vid ny bebyggelse och byggnadsverk ska dessa utformas och placeras på avsedd mark på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbild, natur- och kulturvärden på platsen och intresset av en god helhetsverkan (pbl 2 kap. 6§).

Förvanskningsförbudet är även tillämpligt på allmänna platser. Tantolunden omfattas av förvanskningsförbud i egenskap av särskilt värdefull allmän park enligt plan- och bygglagens 8 kap 13§.

För vård och skötsel av allmän plats gäller i skälig utsträckning att den ska hållas i vårdat skick och skötas så att risken för olycksfall begränsas och betydande olägenheter för omgivningen och för trafiken inte uppkommer. Lekplatser och fasta anordningar på lekplatser ska underhållas så att risken för olycksfall begränsas. Byggnadsnämnden får besluta att det ska planteras på tomten och att befintlig växtlighet på ska bevaras (pbl 6 kap. 15, 16§§).

Bilden visar den lummiga karaktären i Tantolundens koloniträdgårdsområde. Koloniområdena ramar in Tantoberget.

TANTO I ÄLDRE TID

Området för Tanto har historiskt utgjorts av kala berg som nyttjats som utmark för betning av staden och gården Årsta. Under 1600-talet började malmgårdar och odlingar anläggas i dalgångarna på Södermalms utkanter. På västra Södermalm i området kring Tanto etablerades bl.a. malmgården Zinkensdamm, Ekermanska egendomen Tanto större samt Molitors malmgård, även kallad Lilla Tanto eller Tanto mindre vilka gett namn åt Tantolunden. För hänvisning till tidigare platser, se kartöverlagring sid 27.

ZINKENDAMMS GÅRD

Området kring Tanto med Tantos bergsområden såldes på 1660-talet av staden till kammarrådet Drakenhjelm som byggde en gård omgiven av en stor trädgård med lusthus och karpdammar. Köpmannen Franz Zink köpte gården år 1685 efter vilken gården fick sitt namn. Vid gården låg Rännilen, det långa dike som avvattnade sjön Fatburen på centrala Södermalm och rann ut i Årstaviken.

År 1788 byggde möbelhandlare Grevesmühl ut gården med kvarnar, en stor ladugård och anlade tobaks- och potatisodlingar. Zinkensdamms gård var under lång tid en sammanhängande privat egendom och ansågs under 1600- och 1700-talen vara en av Stockholm vackraste trädgårdsanläggningar.

Gårdens mark började exploateras 1855 då Västra stambanan drogs genom området till den nyanlagda Södra Station. Järnvägen flyttades och drogs fram söder om nuvarande Tantolunden i slutet av 1920-talet efter att Årstabron uppförts. Det nya spåret fick till följd att en del av parkens södra del togs i anspråk.

Spårområdet utgör idag en kraftig barriär i området. Zinkensdamms gårdsanläggning revs på 1930-talet då Zinkensdamms idrottsplats anlades.

MOLITORS MALMGÅRD

I Tantos sydvästra del låg gården Tanto mindre, uppkallad efter tre generationers apotekare som alla hette Christopher Molitor. Två av gårdens byggnader finns kvar idag och används som privatbostad och ateljé. På malmgården står en av innerstadens största parklindar, troligen från 1600-talet. Den räknas till en av landets tio mest värdefulla lindar.

Petrus Tilleus Stockholmskarta från år 1733. På kartan noteras Tantobergen omgiven av malmgårdar med trädgårdar och odlingar samt rännilen som avvattnade sjön Fatburen. Längst med rännilen fanns dammar för karpodling, varav den största kallades Zinkensdamm. Tanto mindres egendom tydligt markerad på kartan med två tomter i Tantos sydvästra del.

Zinkensdamms gård och Tantobergen under sent 1800-tal. Foto: Kasper Salin, 1890, Wikipedia.

Ekonomibyggnader vid Zinkendamm's gård 1909 med Tantos kala berg i bakgrunden. Foto: Oscar Heimer, 1909, bild.nr. E30120, Stockholms stadsmuseum.

HISTORIK

EKERMANSKA GÅRDEN

I tantoområdets sydöstra del låg Ekermanska gården som under 1700-talet ägdes av borgmästare Carl Fredric Ekerman. Gårdens egendom kallades även Tanto Större och sträckte sig ända bort till nuvarande Södersjukhuset och rymde trädgårdar med buskar och träd, växthus, tobaksodlingar och flera ekonomibyggnader. Av den Ekermanska gården återstår idag enbart en gulmålad byggnad med delar från olika tidpunkter från 1600-talets slut fram till 1800-talets början.

Ekermanska gården var i privat ägo fram till 1897 då staden tog över och upplät huset till mindre bemedlade familjer ända fram till 1970-talet. Idag nyttjas gården av Högalids hembygdsförening.

Ekermanska gården vid Ekermans gränd omkring sekelskiftet.
Foto: Kasper Sahlin, 1885-1910, foto: 3732, Stockholms stadsmuseum.

Tantoområdet kring 1800-talets mitt visar Tantos bergshöjder, gårdarna Tanto mindre (Molitors malmgård), Tanto större (Ekermanska egendomen) samt gårdarna Åhrsta och Zinkendamms trädgårdar. Rännilen är på kartan markerad som "Stadens dike". Karta Vägvisare inom Stockholm av T.V. Mentzer 1855. Stockholms stadsarkiv.

HISTORIK

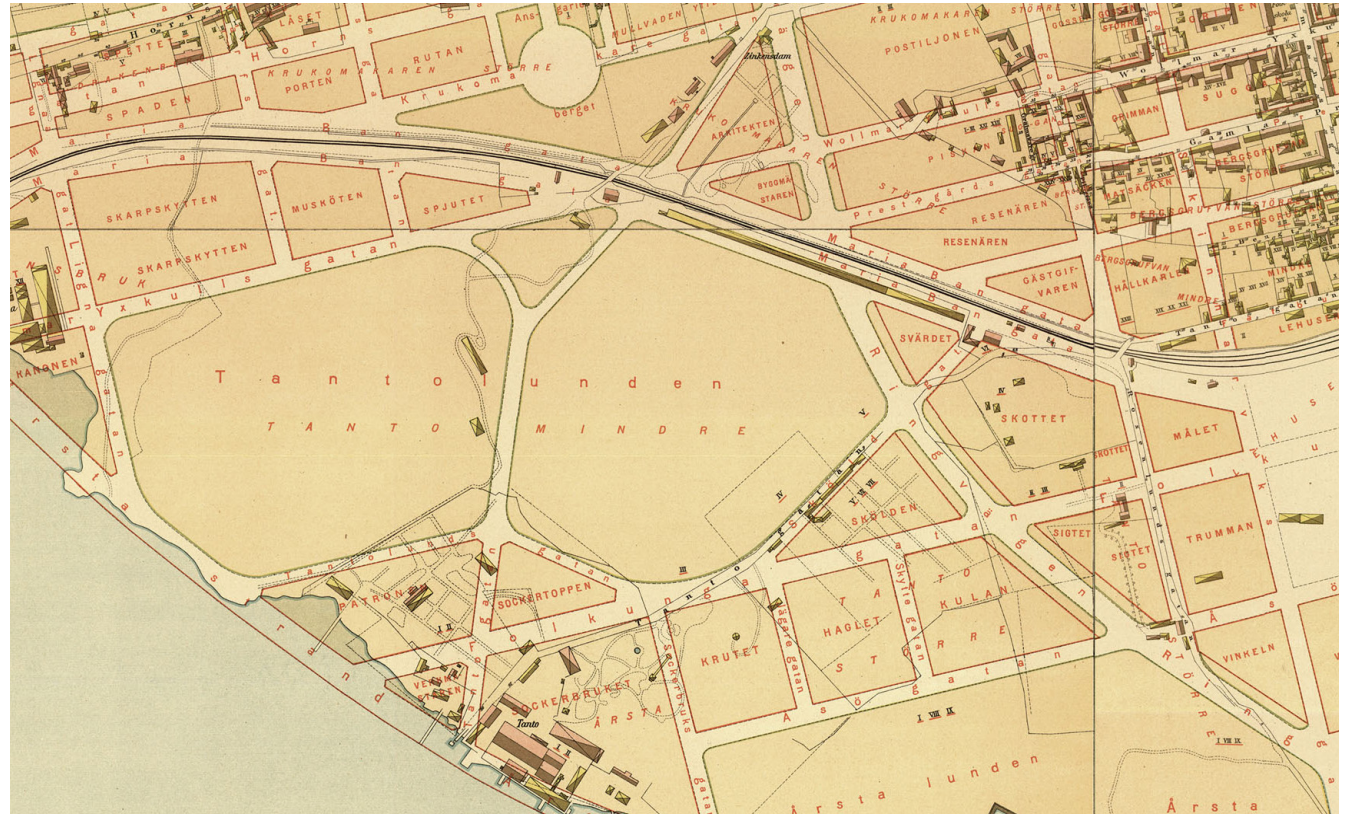
TANTOLUNDEN -STADENS FÖRSTA BERGSPARK

Stockholms stads parkhistoria inleds med Lindhagensplanen, en generalplan för Stockholm som lades fram år 1866. Planen fick stor betydelse för Stockholms omvandling på 1800-talets slut och är en väsentlig del av hur Stockholms innerstad idag förhåller sig.

Långt fram i tiden bibehölls i Södermalms utkanter en lantlig karaktär med ett fåtal hus, gårdar och vidsträckta odlingar. Vid 1800-talets slut genomgick staden en omvandling då stadens äldre bebyggelsen efterhand revs för att ersättas av ny stenstadsbebyggelse. Nya rätta gator lades ut enligt Lindhagens plan med trädkantade esplanader och boulevarder.

På Södermalm anlades bl.a. den nya esplanaden, Ringvägen. Stenstadsbebyggelse växte fram under 1800-talets senare del fram till 1920-talet med offentliga byggnader och flerfamiljshus i fem våningar i slutna kvarter.

I Lindhagensplanen ingick att låta stadens obebyggda bergshöjder reserveras för parkanläggningar som skulle utgöra en del av stadsväven och binda ihop staden med grönska. Parker och planteringar var ett led i att försköna staden men även förbättra stadens sanitära och sociala förhållanden. Det var de svårbyggda kullarna som i slutet av 1800-talet bäst lämpade sig för att utveckla till park, inte minst för att man kunde ge parkerna ett medvetet naturligt uttryck med planterade inhemska träd, vackra utblickar och med renare luft för stadens arbetarklass. Man fick beträda gräset och uppmuntrades till att vistas i en miljö som liknade "riktig

A.R. Lundgrens karta över Stockholm år 1885. Av kartan framgår den nya planen för Stockholm utlagd över Södermalm med Tantolunden utspärad som park i ett områden delad av en stadsgata vilken inte kom att genomföras. Planen med Tantolundens omgivande gator och kvarter genomfördes inte till sin helhet.

natur". S.k. bergsparker planerades på flera platser i staden, bl.a. i Tegnérslunden, Vitabergsparken och Kronobergsparken. På västra Södermalm sparades de kala Tantobergen för att anläggas som bergsparken Tantolunden.

HISTORIK

Ritning förslag till parkanläggning i Tantolunden 1886. Förslagsritning är signerad av K.J.F. Karlsson. Troligen var det dock stadsträdgårdsmästare Alfred Medin som var upphovsman för parkens utformning. Parken har gestaltats med mjukt formade gångvägar som leder upp till parkens högsta punkt anlagd som en rund plats. Vegetationen har planterats i grupper vid gångvägarnas korsningar och lämnat kvarters inre med fria gräsytor. Ritning: Stockholms Stadsarkiv

TANTOLUNDENS PLANERING OCH GESTALTNING

Tantolunden var den första av stadens bergsparkar och började anläggas år 1885. För parkens utformning stod Stockholms första stadsträdgårdsmästare Alfred Medin (1841-1910).

Tantolundens östra del planerades som en promenad-park medan den västra delen med bergig hållmark bibehölls som naturmark.

Vid anläggandet av parken fanns på de kala höjderna en soptipp som breddes ut och påfördes fyllning och matjord för att forma parken. En uppfartsväg anlades upp till toppen av det östra berget där hushållssopor,

Plan av Tantolunden utförd i tusch och grön vattenfärg för 1897 års Stockholmsutställning. Plan: Stockholms stadsmuseum A 21/56.

schaktmassor och latrin tömdes. Att använda avfall som fyllning visades sig år 1897 vara mindre välbetänkt då marken blev torr och växtligheten tynade bort. Man tvingades då att påföra ett ca 20 cm lager av lerhaltig matjord i de högre delarna av parken.

Tantolunden utformades med lika gestaltungsprinciper som Vitbergsparken i den tyska parkstilen som hade en kombination av landskapsparkens och formträdgårdens karaktärsdrag.

Ett system av slingrande grusade gångar anlades som i cirklar ledde upp till parkens högsta plats, en utsiktsplats med en grusad rundel omgiven av sittbänkar. Gångvägarnas mjuka kurvatur var inte bara en gestaltungsfråga utan syftade även till att ge en behaglig lutning i den kuperade terrängen. Parkvägarna gestaltades efter noggranna principer med en huvudväg som omgav hela anläggningen och var förbunden med alla vägar inom parken. En av parkens viktigaste funktioner var att erbjuda en intressant promenad, ett äventyr längs vilken parkens olika aktiviteter skulle presenteras utan att vara övertydliga.

Ett typiskt drag för parken var även de planterade träden som koncentrerades till parkvägarnas skärningspunkter. Markytorna formades att påminna om naturlig ängsmiljö.

I jämförelse med stadens andra centrala parker med exotiska trädslag, blomsterplanteringar och gjutjärnssoffor gavs Tantolunden en enklare utformning med naturkaraktär.

HISTORIK

1888 planterades de första träden i parken. Flera olika trädslag, främst inhemska arter planterades såsom alm, lönn, björk, ask, lind, bok och ek m.fl. Förutom inhemsk gran och tall sattes hemlockgran, douglasgran, balsamgran, bergtall och lärk vilka tidigt skapade en tydlig siluett i parken. Fram till 1889 planterades 2.700 löv- och barrträd i parken.

En anledning till att Tantolunden planterades tätt var att trädens rötter och kronor snabbt skulle flätas ihop och på så sätt klara vindbelastning bättre. Enligt stadsträdgårdsmästare Alfred Medin var det täta trädbeståndet tänkt att gallras när de planerade husen mot Årstaviken blivit byggda och de vackraste vyerna kunde gallras fram.

Parkträden placerades i grupper med tyngdpunkt i vägkorsningar och i kanterna på gräsytor. Även buskage planterades vilka senare röjdes. Buskagen skapade rumslighet, men fick inte inbjuda till "otillbörlig" aktivitet, något som inte ansågs vara passande i en offentlig park.

1896 planterades ett större antal träd inom de färdigställda parkdelarna i sydväst och nordväst. 1897 var en lekplan intill Ringvägen färdig och 37 st lindar planerades utmed vägen. När vägen breddades 1937 togs hälften av lindarna bort.

Tantolunden saknade prydnadsplanteringar. I en notis i parkavdelningens arkiv från 1890-tal betecknades parken som en folkpark:

"De besökande får i följd deraf fritt tumla om på gräsplanerna. Gräset afmejas endast en å två gånger med lie under sommarens lopp".

Som citatet beskriver, hade gräsmattorna fram till dess att gräsklippare började användas i slutet av 1800-talet mer en ängskaraktär. Gräset tillåts växa och slåttern såldes; inkomsten användes till skötseln av parken.

Barn leker i Tantolunden omkring 1900-1915. Av fotografiet noteras Tantolundens ängliknande ytor mellan grusade gångvägar samt uppväxande lövträd, bl.a. björk. Foto: Fotograf okänd, 1900-1915, Bild.nr: SSMFO79687, Stockholms stadsmuseum.

Tantolunden vid 1900-talets början. Foto: F79688, Stockholms stadsmuseum.

Tantolunden omkring 1900-10. Notera alla barrträd samt hur bergens formationer lyftes fram som ett parkelement. Foto: Bild.nr: Fa32613, 1900-10, Stockholms stadsmuseum.

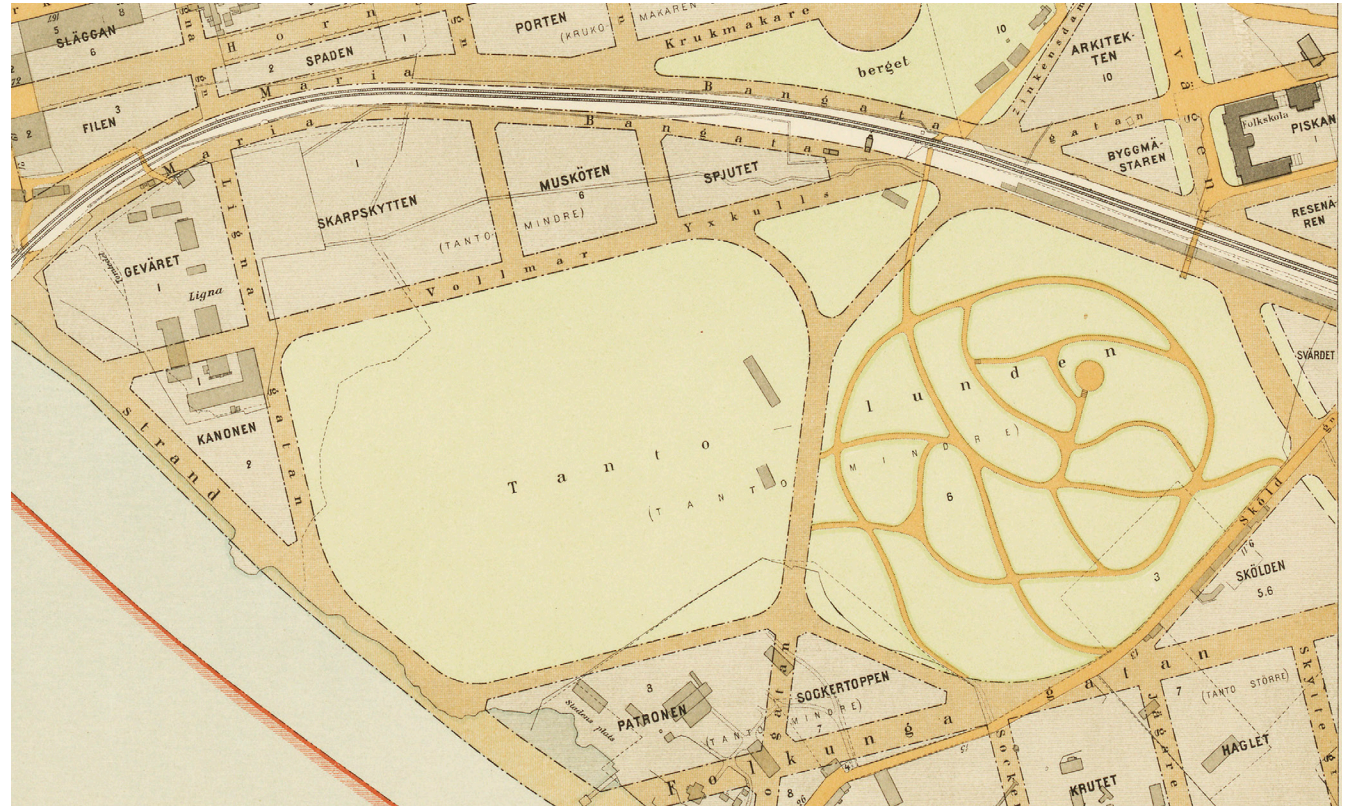
HISTORIK

Bro över det gamla järnvägsspåret anlades till Tantolunden år 1893.
Foto: Fa 1949, 1906, Stockholms stadsmuseum.

Det ursprungliga spårområdet nordost om Tantolunden utgjorde en barriär. Här kanaliserades parkentréen till en träbro i korsningen vid Ringvägen som skulle underlätta för eleverna på Maria Folkskola. Foto: Alrutz, A.O. Ca 1890-1899. Bild.nr. C3482, Stockholms stadsmuseum.

Karta från 1899 visar Tantolundens gångvägar och hur omgivande gator och kvarter ursprungligen planerades. Kartan visar även läget för träbron över den gamla järnvägen över till Ringvägen och Maria skola. Karta: Stockholmskarta, 1899, Stockholmskällan.

HISTORIK

TANTOLUNDENS LEKPLANER

Lek i parkerna hade fram till slutet av 1800-talet varit nästan obefintlig, men tidens strömningar och med förebilder från England blev lek ett obligatoriskt inslag i bergsparkerna - ett viktigt komplement till gymnastik och idrott.

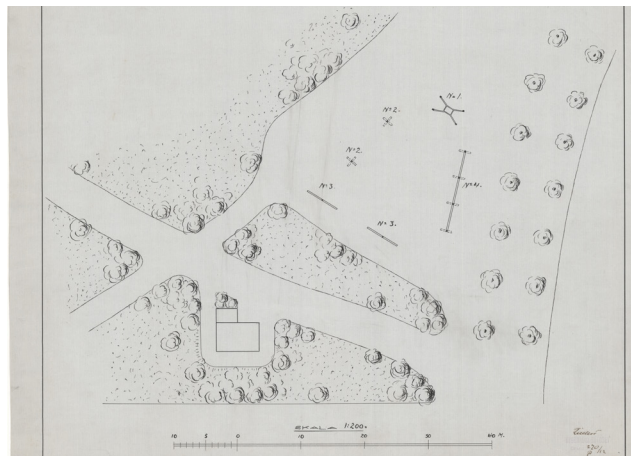
I stadens parker anlades lekplatser och friytor för spel och sammankomster för att tillgodose stadsbornas behov av rekreation. I Tantolunden anlades en lekplan vid Ringvägen redan 1897.

Under tidigt 1900-tal anlades fler lekplatser i stadens parker under stadsträdgårdsmästare Hammarberg. Lekplatser anlades i bl.a. Humlegården och Helgalunden. 1913 tillkom Vitabergsparkens lekplats. Dessa tidiga lekplatser var enkla grusplaner, utrustade med sandlådor och sittplatser men de saknade ofta lekanordningar.

1913 införskaffades för första gången "lek- och förströelseattiraljer" till lekplatserna. Vanadislunden och Tantolunden var de första att få sådana anordningar. "Attiraljerna" utgjordes av två snurrpålar, ett gungbräde och en gungställning med nio repungor.

Tantolunden utrustades med ytterligare en lekplan omkring 1914 i parkens västra del. Lekplanen utvidgades på 1920-talet och omvandlades senare till den bollplan som idag utvecklats till en fullstor fotbollsplan med konstgräs.

På 1950-talet tillkom ännu en lekplats i parkens södra del, norr om Ekermans gränd.

Ritning över uppställning av lekmaterial på lekplanen vid Ringvägen.
Ritning: Förslag till uppställning af lekmaterial i Tantolunden, Parkavdelningens arkiv, Stockholms Stadsarkiv.

Lekplanen vid Ringvägen omkring 1900. Foto: F6690, Stockholms stadsmuseum.

Av en uppmätning av Tantolunden går att utläsa gångarnas och växtlighetens utbredning. På kartan är även platsen för den runda utsiktsplatsen och platsen för den gamla musikpaviljongen utmärkt. Vid Ringvägen noteras lekplanen med allé anlagd 1897 och läget för bro över de gamla järnvägsspåren. I parkens västra del är lekplanen från omkring 1914 markerad. Vid Sköldgatan noteras platsen för en bekvämlighetsinrättning. Ritning: Uppmätning av Tantolunden 1914. Parkavdelningens arkiv, Stockholms Stadsarkiv. Se även överlagring med dagens situation, sid 27.

HISTORIK

TANTOLUNDENS VINTERSPORTANLÄGGNINGAR

1911 anlades skridskobanor och kälkbackar i bl. a. Kronobergsparken, på S:t Eriksplan men även i Tantolunden.

Tantolundens kälkbackar kallades Stora och Lilla Himmelsbacken, Långbacken och Månbacken och blev mycket populära genom de långa backarna. 1917 anlades även skidbacke med hoppbacke i Tantolunden.

De sluttande parkytorna har genom hela Tantolundens tid används flitigt för skidåkning och pulka vintertid.

Tantolunden, skid- och kälkåkning i parken, februari 1940. Foto: Gunnar Lundh, bild.nr. 404.18, Gatukontorets arkiv, i arkivet för Trafikkontoret, Stockholms stad.

Kälkbacke i Tantolunden. Foto: 1915, D 6726, Stockholms stads-museum.

"Bekvämlighetsinrättning" vid Sköldgatan (nuvarande Ekermans gränd) i Tantolunden från 1900-talets början. Foto: D6695, Stockholms stadsmuseum.

Skridskobana i Tantolunden, troligen på platsen för lekplanen anlagd 1914. Foto: Februari 1915, D 6751, Stockholms stadsmuseum.

HISTORIK

FRILUFTSMUSIK I TANTOLUNDEN

1906 biföll stadsfullmäktige en motion om att friluftsmusik skulle ordnas i stadens parker. Motiv till detta var att arbetarna skulle ges fri underhållning, vilket skulle kultivera parklivet och besökarna och samtidigt locka bort från kroglivet, politiska möten och demonstrationer.

Musikpaviljonger för friluftsmusiken uppfördes i Vanadislunden, Kronobergsparken, Vitabergsparken och Tantolunden. Musikpaviljongen i Tantolunden var en av de första paviljongerna och byggdes 1906. Paviljongen brann ner på 1950-talet. Av stadens musikpaviljonger finns endast den i Vitabergsparken kvar.

Den nuvarande musikpaviljongen skänktes år 1988 till Stockholms stad av miljö- och kulturföreningen "Tantofolket". Denna musikpaviljong uppfördes på en ny plats i södra delen av parken, nedanför läget för den första paviljongen. Paviljongen döptes till Lilla Himmelsbacken efter den källbacke som förut fanns på platsen. Som en hommage planterades den nyfunna äppelrosbusken intill. Paviljongen uppfördes av en limträkonstruktion med yttertak täckt av svart shingel efter ritningar av arkitekten Rolf Sahlström.

Tantolundens musikpaviljong. Foto: Fa 1950, Stockholms stadsmuseum.

På höjden i parken noteras Tantolundens musikpaviljong. Foto: Ur journalfilm SF2347, Stockholms skolungdom på vinteridrott, 1917. Stockholms stadsmuseum.

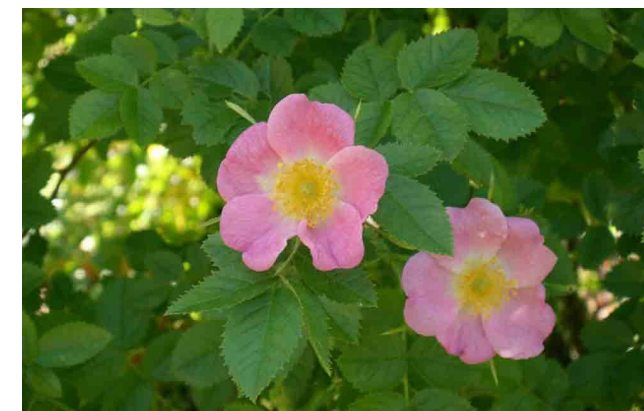
MIDSOMMARDANS I TANTOLUNDEN

Traditionen att fira midsommar i Stockholms parker infördes 1924 då majstänger första gången restes i stadens parker, varav Tantolunden var en. Majstängerna smyckades med löv medan de vilda blommorna ersattes med pappersblommor.

I flera parker uppfördes senare små podier för musikunderhållningen med skydd för regn, utformade av parkavdelningens arkitekter.

TANTOROSEN

Äppelrosen (*Rosa Rubiginosa*) eller Tantorosen har återfunnits på 10 ställen i Stockholm. Den ovanliga rosen har bedömts som ursprunglig, en värmetidsrelik och kan betraktas som ett levande fornminne. Få växtplatser i parken finns kvar och 1985 flyttades ett par exemplar från huvudförekomsten till nordvästra hörnet på Zinkendamms idrottsplats.

Rosa rubiginosa- Tantorosen.

HISTORIK

TANTOLUNDENS FRILUFTSTEATER

En friluftsteater anlades i Tanto 1919. I parkens södra del byggdes en scen med stugor och i en naturlig sluttning byggdes en läktare med hyvlade träbänkar som skulle rymma 1200 åskådare.

Teatern invigdes sommaren 1919 med Björn Hodells "När byskräddaren och byskomakaren gifte bort sin pojke". Teatern i Tantolunden ska under lång tid varit den mest omtalade friluftsteatern i Stockholm och här spelades fram till 1961 teater, bl.a. "Söderkåkar". Friluftsteatern lades ner 1961 och revs omkring 1971. Teaterns stjärna var skådespelerskan Julia Ceasar, vars namn återfinns inom koloniområdets gator.

I Stockholm introducerades nya programinslag i parkerna omkring 1930-40-talet vilket kom att bli inledning till välbesökta vis- och teaterföreställningar om somrarna. Parkteatern har vuxit till ett folknöje att gratis se föreställningar i grönskande miljö. En friluftsscena anlades i t ex i Vita Bergen 1954 efter stads-trädgårdsmästare Holger Bloms lösning med antikens amfiteatrar som förebild.

TANTOLUNDENS SERVERING

Idag saknar Tantolunden servering men under många år låg en kaffeservering med utsikt över scenen och Årstaviken på en bergshöjd mitt emot friluftsteatern.

Teaterstycket Flickorne i Åsnekärr i Tantolunden 1923. Foto: Stockholms stadsarkiv/SE/SSA/0913/Sim- och idrottsklubben. Hellas/F1/Lb_SSA_0913_03_029. Friluftsteatern 1923.

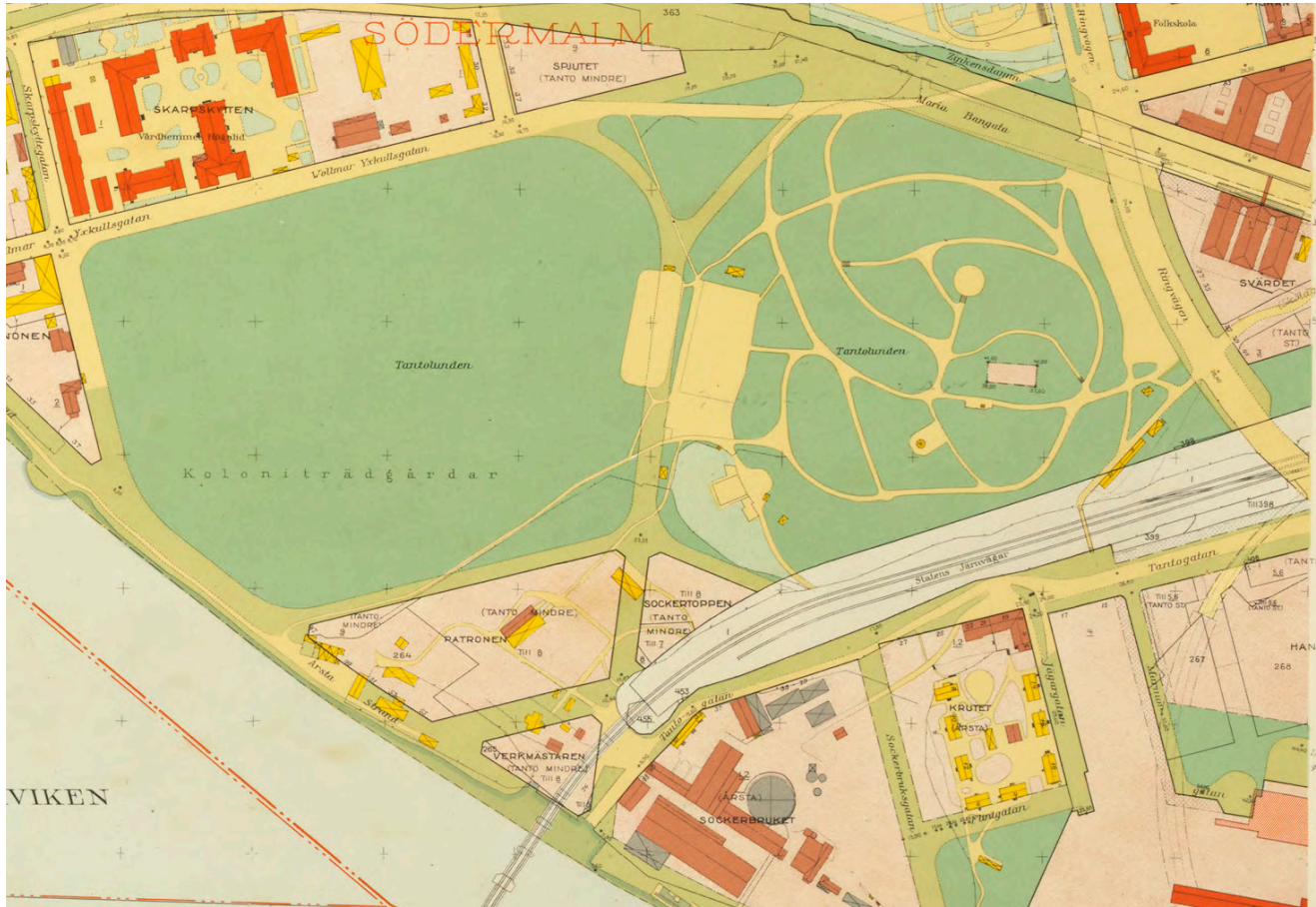

En äldre kolonistuga vid foten av Tantoberget. Foto: Fotograf okänd, 1930-tal, Nordiska museet.

Förslag till caféanläggning 1921. Ej utförd. Ritning: Parkavdelningens arkiv, Stockholms stadsarkiv.

HISTORIK

Karta över Tantolunden 1938-40. På kartan noteras musikpaviljongens och friluftsteaterns placering. Den västra lekplanen har utvidgats åt väster. Spåret vid Maria Bangata lades igen strax efter 1930 i samband med att den Västra Stambanan invigdes i och med Nya Årstabron 1929. I söder innebar det för parkens del att de södra kvarteren tagits i anspråk för det nya järnvägsspåret. Karta: Stockholms stadsingenjörskontor, 1940. Stockholmskällan samt Wikipedia.

TANTOBERGETS KOLONITRÄDGÅRDSOMRÅDEN

Under första världskriget upplät Stockholms stad kolonilotter till enskilda odlare utmed det västra Tantobergets sluttningar för att lindra verkningarna av livsmedelsbristen under nödåren.

Vid sluttningarna ner mot Årstaviken byggdes på 1920-talet kolonistugor i koloniträdgårdsföreningarna Södra Tantolunden (anlagd 1917), Norra Tantolunden och Tanto Mindre (anlagda 1919). Den branta sluttningen krävde anläggande av stödmurar och terrasser. Zinkens odlarförening tillkom 1975 på mark som varit uppodlad redan vid sekelskiftet 1900.

Tantolunden från nordväst. Foto: Flygfoto, www.Sodermalm.one/tanto.

HISTORIK

TANTOBERGETS ROLL SOM FÖRSVARSANLÄGGNING UNDER 2:A VÄRLDSKRIGET

På Tantobergets högsta punkt uppfördes en luftvärnsställning med stridsvärn under beredskapsåren 1939-45.

Huvuduppgiften för luftvärnen var att försvara Årstabron och Liljeholmsbron mot flygangrepp. Ursprungligen täckte anläggning 135x65 m och bestod av sju skyttevärn av sten och betong samt en 1-1,5 m hög skyddsvall. Av värnen finns idag fyra kvar vilka plomberats.

Tantolundens luftvärnsbatteri i Stockholm med en 40 mm luftvärnsautomatkanon. Foto: Fotograf okänd, 1944, Norrtälje luftvärnsmuseum.

Flygfoto över Tantolunden. Foto: Historiska flygfoton, eniro, 1955-67.

HISTORIK

RESTAURERINGS- OCH FÖRÄNDRINGSARBETEN UNDER 1900-2000-TALET

Barrträd och buskar avverkas

Barrträden i Tantolunden utsattes för både torka och föroreningar under de kalla vintrarna på 1940-talet. Barrträden avverkades och även parkens buskage röjdes bort.

Igenläggning och asfaltering av parkvägar

1964 utfördes restaureringsarbeten i parken. En del av parkens gångar lades igen och flera av parkens ursprungligen grusade gångar asfalterades. Gångvägar har efterhand försetts med rännalar i omgångar av kullersten, storgatsten och senare betong. Gångvägarna har också höjts genom flera pågjutningar av asfaltbeläggningen.

Spontan växtlighet och rationaliserad parkdrift

I parken har spontana bestånd av alm med inslag av lönn tillkommit på sluttningar och bergsbranter vilket bidragit till parkens idag frodiga och naturlika karaktär men som avviker från parkens ursprungligen ordnade disposition. Almarnas uppkomst beror delvis på den rationaliserade parkdriften på 1970-talet. Almsjukan har även berört Tantolunden och många sjuka träd har tagits ned. Många björkar har nått en hög ålder och är i dålig kondition. Många träd dog av torka den varma sommaren 2018.

Nya träd

Vid 1980-talets slut planterades ett antal träd i samband med Södermalms 700-årsjubileum vilka avviker från parkens ursprungliga disposition.

Karta över Stockholm, 1996, Stockholmskällan.

HISTORIK

Tantobergets utsiktsplats

Tantobergets högsta delar med vid utsikt över Årstaviken och Mälarens inlopp bibehölls som naturmark. På berget har ett område på utsiktsplatsen lagts ut för en sandsilo med påfyllningshål under 1900-talets andra hälft. En väg (Tantolundsvägen) har också dragits till platsen för tunga transporter av sand.

Discgolfbana i Tantolunden

1989 anlades en discgolfbana med utkastplatser och nio korgar utspridda i parken. Efter år av förfall, rustades den år 2016. Tantolunden anses vara en utmaning för discgolf med den kuperade terrängen.

Sandlådor

I parkvägarnas korsningar har sandlådor inramade av stora stenar anlagts.

Tantogården

Intill Tantolundens sydöstra del uppfördes under 1940-talet en symaskinsfabrik. Efter fabriken nedläggning uppläts byggnaderna från 1948 till Högalids ungdomsråd och användes som fritidsgård, ungdomskafé m.m. kallad Tantogården. Under 1990-talet och fram till dess att den brann 2009 var Tantogården en populär scen för konserter m.m. På platsen för Tantogården finns idag en husvagnscamping.

Lekplats byggs om

Lekplatsen norr om Ekermans gränd upprustas och ges ny gestaltning år 1989. Den får tågtema, med koppling till den närliggande järnvägen och benämns sedan dess Tågparken.

Skulptur installeras

1990 installeras en skulptur av gjutjärn av konstnären Bo Andersson kallad "Utpost" vid Tanto bollplan. Den liknar en handsmidd gammal ekspik och ska upplevas som en mystisk lämning av en försvunnen industriverksamhet.

Exploatering av parkmark

Parken har under 1900-talet fått en ökad betydelse som rekreationsområde genom stadens förtätning av Södra stationsområdet och Drakenbergsområdet. Trots detta har ytan vid Ringvägen som tidigare inhytt en lekplan ersatts av en parkeringsyta sedan 1980-talet. Under senare år har en bostadspaviljong med tillfälligt bygglov uppförts på delar av platsen.

Drakenbergsparken anläggs

Drakenbergsparken anlades vid 1970-talets början nedanför Liljeholmsbron vid Årstaviken. Parken innehåller serveringar, bangolf m.m. och har för den yngre generationen blivit liktydigt med Tantolunden.

Hundrastområde och hundrastgård

På Tantoberget har en inhägnad hundrastplats anlagts och på friluftsteaterns gamla plats har ett hundrastområde tillkommit.

Foto från Tantogården med sin utomhusscen före branden Källa: Holger.Ellgaard - Eget arbete, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=13785558>.

Flygfoto med den runda utsiktsplatsen högst upp på Tantoberget med påfyllningshål till en sandsilo. Drakenbergsområdet under uppförande norr om Tantolunden. Foto: Erik Claesson, 1972, Kulturmiljöbild, Riksantikvarieämbetet.

SAMMANFATTNING OCH ÖVERGRIPANDE TIDSLAGER

Tantolunden är en bergspark som anlades under 1880- och 1890-talet på Tantos ursprungligen kala klipplandskap.

Parkens östra del omvandlades till en lummig promenadpark medan den västra delens naturlandskap bibehölls.

Tantolunden

Promenadparkens ursprungliga plan är välbevarad och relativt få gångvägar har lagts igen. Däremot har flertalet av de ursprungligen grusade gångvägarna asfalterats och försetts med gjutna rännalar vilket förändrat gångvägarnas ursprungliga skick och karaktär.

Även parkens växtlighet bibehåller ursprunglig struktur och växtmaterial men har förändrats genom att de barrträd som var avsedda som en del av parkens gestaltning tagits bort. Barrträden var ett vanligt inslag i Sveriges stadsparker vid 1800-talets slut. Efter torka och köld var de i så dålig kondition att de inte kunde bevaras.

Även om de spontant framvuxna almdungarna tillsammans med klipporna har ett miljövärde genom sin frodighet och vildhet, var det ingen ursprunglig idé. Parken har även genom rationaliserad drift förtäts och till delar förslyats vilken bitvis har förändrat parkens ursprungliga karaktär.

Parkens tidigare aktiviteter med friluftsmusik- och teater och lekplaner har upphört och byggnader och anläggningar för dessa aktiviteter försvunnit vilket

minskat parkens upplevelsevärden och parkens sociala betydelse. En ny musikpaviljong uppförd 1988 på en annan plats och skänkt av föreningen Tantofolket har varit ett initiativ för att åter stärka kultur och blåsa nytt liv i parken.

En av de ursprungliga lekplanerna har utvecklats till en fullstor fotbollsplan som är väl använd. Lekplanen vid Ringvägen har bebyggts med en bostadspaviljong med tillfälligt bygglov samt anlagts med parkering som har tagit värdefull parkmark i anspråk. Anläggningarna har påverkat parkens ursprungliga karaktär och minskat möjligheten att uppleva parkens grönska, framförallt sett från Ringvägen.

Även anläggningar såsom discgolfbana och sandlådor i vägkorsningar avviker från parkens ursprungliga karaktär och gestaltning.

Tantoberget

Tantobergets naturmark som utgörs av kal hållmark har bibehållits på bergets högsta delar medan sluttningarna tagits i anspråk till kolonilotter vilka har stora kulturhistoriska värden och utgör en del av riksintressets värdekärna.

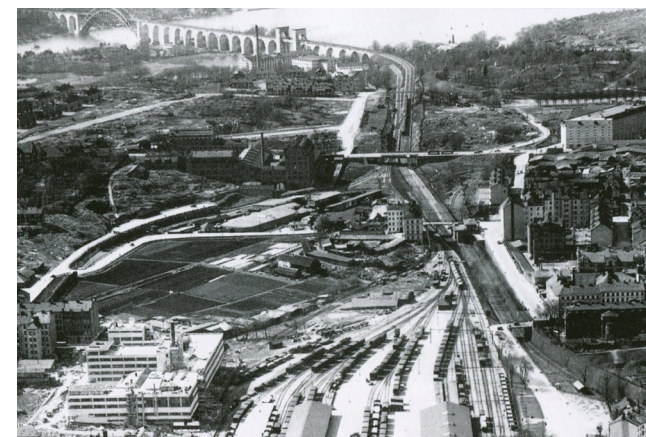
Tantobergets naturmark har ett stort värde som en del av Tantolundens park till sin helhet men även som en av få platser på Södermalm som bevarar det naturliga skärgårdslandskapets klipplandskap.

Tantoberget utgör en viktig utsiktsplats med vid utsikt över staden och vattnet. Utsiktsplatsens utförande och påfyllningsplats för sandsilo samt transportväg

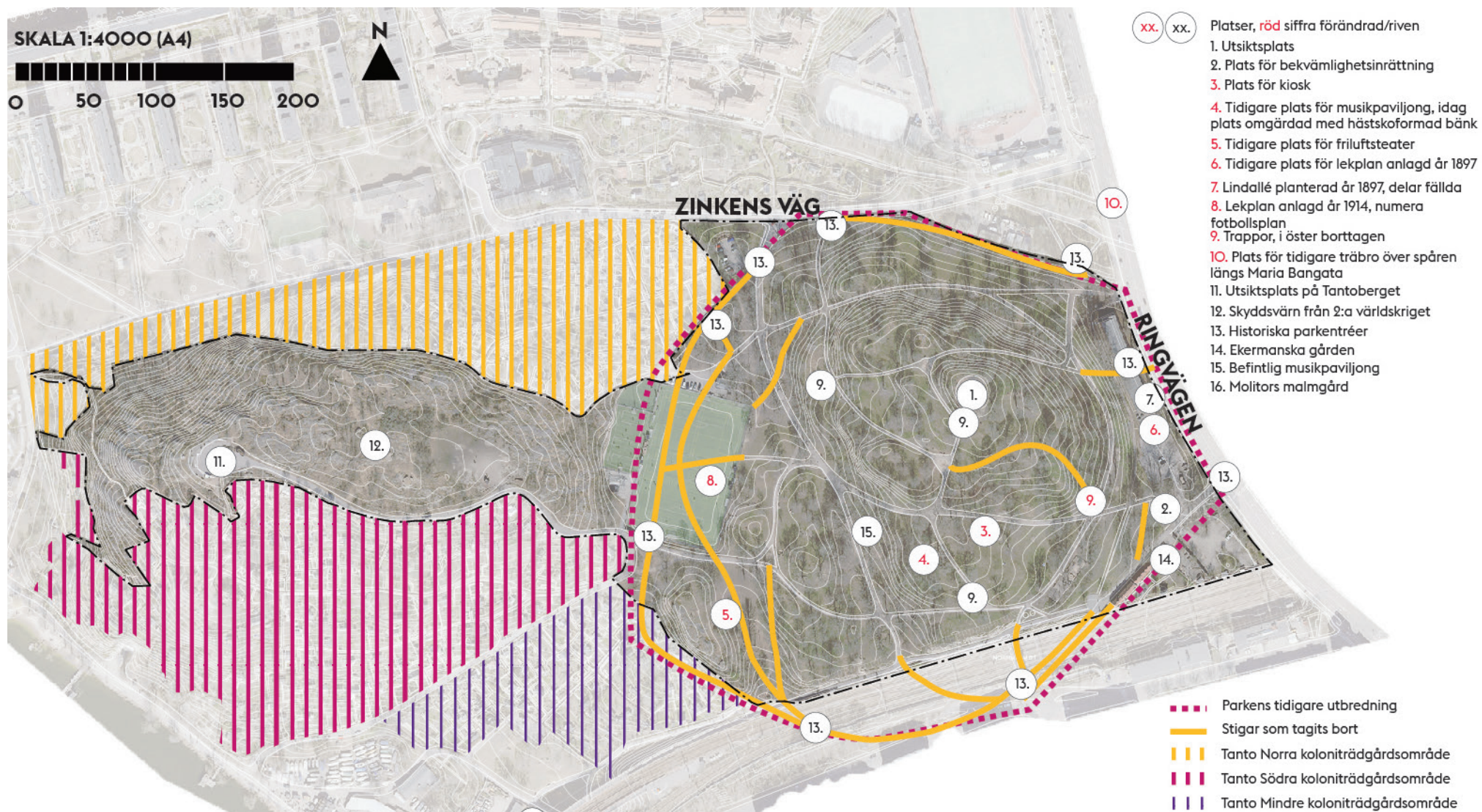
bidrar till platsens mindre omhändertagna karaktär. Försvarsvärnen utgör med den murade stenvärnen ett intressant inslag i hållmarksmiljön och påminner om andra världskriget och platsens vikt för Stockholms försvar.

Tantolundens omgivning

Parkens omgivande mindre omhändertagna miljö med storskalig spårdragning, husvagnsparkering, tillfälliga boende med parkering m.m. samt ej genomförda anslutande vägar kring parken har bidragit till att parkens koppling till stadsväven upplevs som mindre omhändertagen.

Flygfoto ca 1930, strax efter att Nya Årstabron invigdes. Till höger i bild framträder Tantolunden och den uppvuxna lindraden utmed Ringvägen. Bilden visar tydligt hur spåren skär av Tantolundens södra del, men att en parkremsa lämnats kvar mot det som en gång var Folkungagatan.

PARKENS UTBREDNING

Tantolunden bevarar huvudsakligen sin ursprungliga utbredning. Den ursprungliga idén om parken som omgärdad av stadsgator fullbordades inte vilket medfört att parken anslutning till stenstaden är otydlig.

Tantolundens ursprungliga utbredning har även reducerats genom järnvägens dragning genom parkens södra del på 1920-talet. Utvidgning av spåren norrut, efter att den nya Årstabron byggts, har även medfört att berg i parkmark sprängts för att göra plats för spårområdet med sprängkanter och gunnebostaket mot den högre liggande parken.

Upplevelsen av parkens ursprungliga utbredning har även minskats genom uppförande av tillfälligt boende, parkering och fotbollsplan.

PARKENTRÉER

De historiska kartorna visar att Tantolundens slingrande gångvägar hade en stark koppling till omgivande gatunät. Parken annonserades mot och frontade både Ringvägen, Sköldgatan och Folkungagatan.

Järnvägen och förändring av de planerade omgivande vägarna har bidragit till att parkens koppling till anslutande vägar och stadsväv förändrats. Detta har bidragit till att parkentréerna fått ett mer tillbakadraget läge och utflytande gränser mot infarter och impedimentytor, varpå parken fått svagare koppling till staden.

Parkmarken försänkta läge närmast Ringvägen medför att den yta, som idag nyttjas för parkering, vare sig stöder gatan eller parken.

Den lindallé, som syns på lekplanebilden med gungorna och i kartor från 1914 är det tydligaste kvarvarande spåret av parkens möte med Ringvägen. De två entréer överensstämmer i hög grad med det historiska läget.

PARKVÄGAR

Promenadparkens gångar är huvudsakligen bevarad till ursprunglig struktur. Enstaka gångvägar har lagts igen. Gångvägarnas anslutning till anslutande vägar har i viss mån förändrats och andra försvunnit i parkens utkanter genom anläggandet av fotbollsplan och järnvägsspår i parkens södra del.

Flertalet gångvägar är asfalterade upprepade gånger, vilket har inneburit att de nu ligger högre än marken och därmed inte ansluter på samma mjuka sätt mot omgivande terräng.

Transportvägen till Tantobergets utsiktsplats har tillkommit under senare år och utgör ett stort ingrepp i parken. Den utgör fastighetsmark enligt gällande detaljplan.

Tantolunden. Bilden visar de grusade parkvägarna kantade av rännalar på båda sidor. Foto: Peter Blom, bildnr: 404,25, Gatukontorets arkiv, i arkivet för Trafikkontoret, Stockholms stad.

Foto från år 1938 som visar lekplanens tydliga, försänkta förhållande till Ringvägen. Foto: Lekplanen, Tantolunden, 1938, bildnr: 404,15, Gatukontorets arkiv, i arkivet för Trafikkontoret, Stockholms stad.

KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Tantolunden har ett stort kulturhistorisk värde som en av Stockholms bergsparker anlagd vid 1800-talets slut och utgör en viktig länk i Södermalms grönstruktur i sin helhet.

Parken utgör ett välbevarat exempel på hur otillgängliga bergsformationer i Stockholms innerstad sparades ut som gröna områden för att ingå i stadsväven och som ett sätt att erbjuda stadsborna rekreation, grönska och förbättra de sanitära förhållandena. Bergsparkerna var viktiga komponenter i Lindhagensplanen och ett uttryck för Stockholms stads framsynta parkplanering. Stockholms bergsparker anlades alla under 1880-1890-talet på bergiga områden i Stockholms innerstad och saknar motsvarighet i andra svenska städer.

Tantolunden är även ett representativt exempel på tidens parkideal i tysk naturromantisk parkstil. Parkens slingrande gångvägar och naturlika karaktär med mjuka ängslika gräsytor och tidstypiskt växtbestånd och planteringsstruktur med träd koncentrerade till gångvägarnas korsningar är typiska för stilen.

Samtidigt har Södermalms naturliga förutsättningar och dramatiska topografi satt sin prägel på parken genom bevarade delar med naturmark på Tantoberget och dess utsiktsplats som utgör väsentliga särdrag för Stockholm.

Tantolunden vittnar även om tidens sociala ambitioner att tillgodose stadsbornas behov av rekreation, lek och aktiviteter.

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG

- Bärande inslag i stadens bergsparker är tidens naturlika ideal med kuperad topografi, berg i dagen, inhemska trädslag, slingrande gångsystem, utsiktsplatser, böljande öppna gräsytor och plats för lek och idrott.
- Tantolunden har en friare och vildare karaktär än andra stadsparker genom dessa många organiskt formade böljande stora gräsytor och rika trädväxtlighet.
- Karaktäristiskt för Tantolunden är även avsaknaden av prydnadsplanteringar.
- Parkens bevarade ursprungliga utbredning med parkvägar som ansluter till omgivande gatunät.
- Den ursprungliga intentionen att parken skulle vara så naturlig som möjlig varför parken övervägande är planterad med inhemska löv- och barrträd och blommande rumsbildande buskar.
- Tidstypiska uppvuxna träd av äldre inhemska trädslag planterade med koncentration till parkvägar och vägkorsningar.
- Trädallén längs med Ringvägen, vid den tidigare lekplanen, bidrar till att skapa rum och är av vikt för Ringvägens karaktär.
- Parkens mjuka ängsliknande gräsytor i organiska former.
- Den runda utsiktsplatsen i promenadparken.
- Parkvägarnas organiska slingrande struktur.
- Parkvägar med ursprunglig grusbeläggning.
- Tantolundens anslutande kulturhistoriskt värdefulla förindustriella bebyggelse som t ex Ekermanska gården och Molitors malmgård bidrar till parkens karaktär.
- Tantobergets naturmark med kala hållar och sparsam växtlighet.
- Tantobergets utsiktsplats med vid utsikt över staden och vattnet.
- Tantobergets koppling till Tantos koloniträdgårdsområden.
- Tantobergets skyddsvärn.
- Bergsparkernas inslag av aktiviteter som socialt inslag för att tillgodose stadsbornas behov av friluftsliv och rekreation.

KULTURHISTORISKA FÖRHÅLLNINGSSÄTT

- Parkens ursprungliga gestaltning och utformning avseende gångsystem och växtlighet ska utgöra utgångspunkt vid förändring, uppdatering av växtmaterial och vård.
- Trädplanteringarna bör följa den ursprungliga gestaltningen med träd i grupper utmed gångvägar och korsningar, avlösta av stora sammanhängande grässluttningar. Områden med träddungar av ex björk och lärk ska bevaras.
- Parken ska ha en fri och enkel karaktär. Inslag med friväxande grönska av naturlig karaktär ska tillåtas på branta sluttningar och ska hävdas regelbundet.
- Bergskullarnas släntfot, släntkrön och vackra utblickar ska vara tydliga.
- Gräsytor som hävdas som äng ska vara tydligt definierade.
- Träd som planterats i lägen som inte hör samman med parkens ursprungliga intention ska flyttas. Nya tillägg kan tillåtas om de har ett tydligt förhållningssätt till den ursprungliga parkens idé.
- Inslag med barrträd ska finnas i parken.
- Buskplanteringar ska användas sparsamt och vara sammansatta med olika arter tidstypiska för det tidiga 1900-talet.
- Entréer till parken ska ha en tydlig exponering och en inbjudande karaktär. Enstaka prydnadsplanteringar kan finnas vid entréerna.
- Parkens roll som en plats för friluftaktiviteter har under åren minskat. Möjlighet att utveckla och återskapa anläggningar m.m. kan stärka parkens roll som en socialt viktig plats i staden.
- Bibehåll ursprungliga grusade gångvägar. Ta hand om i sen tid tillkomna rännalar på ett till parkens anpassat sätt. Ett långsiktigt mål kan vara att ta bort gjutna rännalar för att ersätta dessa med gatsten.
- Återskapa igenlagda gångvägar.
- Sly som bidrar till en igenväxt karaktär rensas.
- Omhändertagna utsiktsplatser.
- Parkbänkar och annan utrustning anpassas avseende utformning till parkens historiska karaktär.

- Underhåll och utveckla parkens oomhändertagna miljöer för att lyfta den kulturhistoriskt värdefulla parken som en välskött och dekorativ park på västra Södermalm.
- Nya byggnader och anläggningar i och i anslutning till parken ska utformas med anpassning till den kulturhistoriskt värdefulla parken.
- Underhåll av den befintliga musikpaviljongen.
- Underhåll av bänkar av trä i hästskoform.

Tantolunden. Foto visar Tantolundens rogivande och enkla karaktär. Foto: Fotograf okänd, bildnr: 404,11, Gatukontorets arkiv, i arkivet för Trafikkontoret, Stockholms stad.

Lekplan parkleken, Tantolunden
Foto: Bildnr: 404.17, 12/8 1938, Gatukontorets arkiv, i arkivet för Trafikkontoret, Stockholms stad.

LITTERATUR

Asker, Bertil, Stockholms parker, Uppsala, 1986

Fogelström, Per Anders, Tanto, En utmark, 1978

Lindroth, Mats, Tantolunden, Scener ur en park, 2009

Lindroth, Mats, Pleijel, Agneta, Sahlström, Rune, Musik Paviljonerna i Tantolunden, Festskrift till invigningen 17 juni 1988, Stockholm, 1988

Parkplan Södermalm, Del 1, Strategier för utveckling av parker och gröna gaturum, 2019

Parkplan Södermalm, Del 2, Beskrivning park för park och gröna gaturum, 2019

Stadsholmen, Ekermanska gården 1, Södermalm.

Stockholms Byggnadsordning, 2020

Stockholms Översiktsplan, 2018

Stockholms stadsmuseum, Kulturhistoriskt kunskapsunderlag för Stockholms parker, Faktablad, 2020

Trädplan för Tantolunden, Södermalms stadsdelsförvaltning, December 2009

Zinkensdamm, faktablad utgivet av Stockholms spår, Stockholms stadsmuseum, SL

ARKIV

Digitalt stadsmuseum, fotografier

Fornsök, Riksantikvarieämbetet

Stockholms Stadsbyggnadskontor, planer

Stockholms Stadsarkiv, kartor

Trafikkontorets arkiv, Stockholms stad. Handlingar, ritningar och fotografier

WEBBSIDOR, DATABASES, GIS-PORTALER

Itree <https://www.itreetools.org>

Nationella marktäckedata NMD https://metria.se/kundreportage__trashed/nationella-marktackedata-nmd/

Trafikverket, temablad sandmiljöer

<https://www.forskning.se/2021/11/11/luftfororeningar-bakom-demens-och-psykisk-ohalsa/>

<https://www.ivl.se/english/ivl/publications/publications/quantification-of-population-exposure-to-no2-pm2.5-and-pm10-and-estimated-health-impacts.html>

<https://trafikverket.ineko.se/se/temablad-natur-sandmilj%C3%B6er>

<https://www.skogsstyrelsen.se/bruka-skog/skogsskador/svampar/almsjuka/>

SLU Markfuktighet <https://www.slu.se/institutioner/skogens-ekologi-skotsel/forskning2/markfuktighetskartor/>

Trädapp <https://www.stadstrad.se>